

netno BRATISLAVA

Socialistická Bratislava v rokoch 1948 až 1989

netno **BRATISLAVA**

Ján Lacika

Socialistická Bratislava v rokoch 1948 až 1989

Vyšlo s finančným príspevkom ARS BRATISLAVENSIS

ARS BRATISLAVENSIS

netro
BRATISLAVA

1. vydanie, 2018

Editor: Daniel Kollár

Text: Ján Lacika

Jazyková úprava: Rút Facunová

Staré pohľadnice zo zbierky Jána Hanušina a Michala Ziku

Dizajn a typografia: Marianna Láznicková

Tlač: impression world, spol. s r. o., Prešov

Akékoľvek, hoci aj čiastočné použitie diela je dovoľené len s písomným súhlasom vydavateľstva DAJAMA.

© RNDr. Daniel Kollár – DAJAMA, Ľubľanská 2, 831 02 Bratislava

tel.: +421 (2) 446 317 02, info@dajama.sk, www.dajama.sk

Vydalo vydavateľstvo DAJAMA ako svoju 302. publikáciu.

ISBN 978-80-8136-091-6

Milí čitatelia,

publikácia Bratislava – retro, ktorú práve držíte v rukách, je pohľadnicovou prechádzkou po Bratislave v rokoch 1948 až 1989. Po meste, rozvíjajúcom sa v období socializmu, ako o tom vypovedajú aj v tom čase vydávané pohľadnice. Prenesú nás do obdobia, ktoré neprialo vydávaniu pohľadníc z hľadiska pestrosti tém či umeleckosti záberov. A samozrejme uvedená skutočnosť neplatila len v prípade pohľadníc...

Ak porovnávame toto obdobie s časmi takzvanej zlatej éry vydávania pohľadníc na začiatku 20. storočia, vidno veľké rozdiely. Zjednodušene možno povedať, že po druhej svetovej vojne mali pohľadnice u nás už „svoje najlepšie roky za sebou“ a navyše politická klíma v Bratislave po februári 1948 značne oklieštila šírku zobrazovaných tém. V prípade Bratislavy sa pokračovalo vo vydávaní pohľadníc notoricky známych záberov hradu, Dunaja, Michalskej veže a ďalších bratislavských pamätihodností, avšak ubudlo pohľadníc z mestských štvrtí mimo historického centra mesta a takmer sa vytratili pohľadnice z predmestí. Akoby sme sa vtedy hanbili za prímestskú časť Bratislavy.

V prípade pohľadníc z rokov 1948 až 1989, v porovnaní s pohľadnicami zlatého veku vydávanými na začiatku 20. storočia, nastala však aj iná situácia z hľadiska prijímateľov ich obrazu. Obsah týchto pohľadníc zobrazujúci éru budovania socializmu podľa sovietskeho vzoru je totiž konfrontovaný s pamäťou žijúcich ľudí, majúcich osobné skúsenosti s tým, ako vyzerala Bratislava pred približne 50 rokmi a ako sa v nej žilo. A tie názory môžu byť rôzne...

Publikácia si kladie za cieľ pripomenúť Bratislavčanom, ako vyzeralo ich mesto pred relatívne krátkym časom. Stále totiž žije veľmi veľa ľudí narodených v tomto období, ktorí si prostredníctvom týchto pohľadníc možno radi osviežia nostalgické spomienky na Bratislavu svojho detstva či mladosti. Myslíme si však, že publikácia môže zaujať aj ponovembrovú generáciu Bratislavčanov. Minimálne ich prekvapí tým, akými obrovskými zmenami prešlo ich mesto za niekoľko desaťročí a možno ich udiví skutočnosť, že mnohé niekdajšie bratislavské zákutia už vonkoncom nespoznajú. A pritom to nie je tak dávno.

Pohľad späť prostredníctvom pohľadníc nám dáva príležitosť odpovedať aj na otázku, či naša krásavica na Dunaji ešte viac opeknela alebo sa stratil jej niekdajší pôvab a šarm. Podľa nášho názoru, nie sú výsledky konfrontácie spomienok a dnešnej reality celkom jednoznačné. Určite nie sme sami, komu je ľúto za nenávratnou stratou bratislavského Podhradia a ďalších starobyklých zákutí tohto mesta. Na druhej strane máme však radosť z toho, že z ulíc a námestí nadobro zmizla nevlúdna socialistická ošumelosť vyjadrená všadeprítomnou politickou agitáciou jednej štátostrany, ktorá nám chcela vnucovať, ako máme žiť a myslieť. Podobne nejednoznačná je však aj súčasnosť mesta vzhľadom na jeho obraz. Popri veľkých urbanistických lapsusoch v ponovembrovej Bratislave sa však podarilo realizovať aj zmysluplné projekty pozitívnej revitalizácie modernej európskej metropoly a je na každom z nás, k čomu skôr inklinuje.

Pozývame vás na prechádzku Bratislavou druhej polovice 20. storočia. Zaspomínajme si spolu na časy nedávno minulé a možno pritom viac precítime časy prítomné...

Ján Lacika
Daniel Kollár

dunaj a hrad

Letecká fotografia ponúkajúca jedinečný záber na centrum Bratislavy je cenným dokumentom o jej nenávratne stratenej podobe zo 60. rokov minulého storočia. Z pohľadu od západu vidno už nejestvujúcu zástavbu Zámockej ulice zo strany hradného kopca a mnoho domov v okolí kapucínskeho kláštora (v strede pohľadnice) už tiež nenájdeme. Zato obnova Bratislavského hradu bola v tom čase v pokročilom štádiu, hradný palác už nemal podobu ozrutnej zrúcaniny. Na severnej terase hradného areálu vidno amfiteáter s prírodným kinom. Otvorili ho v roku 1949, okrem filmových predstavení pod holým nebom slúžil aj na kultúrne a spoločenské podujatia. V 60. rokoch amfiteáter zrušili a zasypali. Pohľad na zadunajskú stranu ukazuje niekdajšiu vidiecku podobu starej Petržalky s nízkou zástavbou utopenou v sadoch a záhradách. Zelený ostrov Sadu Janka Kráľa oproti Starému Mestu tam síce zostal, avšak zvyšok Petržalky je dnes celkom iný. Na pravom brehu dunajského koryta poniže Starého mosta vidno štrkové lavice. Tu mali Bratislavčania možnosť výberu atraktívneho kúpania priamo v Dunaji alebo v bazéne blízkeho kúpaliska Lido.

Pohľadnica bola vydaná v roku 1955, je však na nej fotografia zhotovená o desať rokov skôr. V rámci okrúhleho jubilea oslobodenia Bratislavy Červenou a rumunskou armádou si vydavateľ do archívu a vybral si z neho záber zachycujúci Bratislavu krátko po oslobodení. Ustupujúce fašistické vojská v apríli 1945 zničili jediný most cez Dunaj v Bratislave, a tak museli sovietski ženisti ponad dunajské koryto vybudovať pontónový most. Na fotografii vidno, že to bolo o niekoľko desiatok metrov vyššie miesta, kde dnes stojí Most SNP. Bol len dočasný, využívaný sovietskym vojskom od 4. do 8. apríla 1945. Koncom apríla vznikol na úrovni vtedajšieho Hygienického múzea (dnes Slovenská národná galéria), opäť len ako dočasné riešenie, drevený most. Vo februári 1946 sa Bratislavčania dočkali otvorenia obnoveného Starého mosta. Keďže ho okrem nemeckých vojnových zajatcov stavali aj sovietski vojaci, dostal pomenovanie Most Červenej armády. Od roku 1990 sa nazýva Starý most, čo nie je celkom výstižné, lebo ho v roku 2013 celkom demontovali a nahradili novým. Starý most je vlastne najmladší bratislavský most cez Dunaj.

Bratislavský hrad s Dunajom v popredí je jednou z najčastejších kompozícií na pohľadniciach z najväčšieho slovenského mesta. Mohlo sa však stať, že by sa táto fascinujúca sceneria navždy stratila. Našťastie, plán na zbúranie obrovskej hradnej zrúcaniny nedostal zelenú a uprednostnila sa postupná obnova hradu. Komunistická vláda, ktorá sa chopila moci vo februári 1948, sústredila svoje búracie úsilie na Podhradie a hrad bol tejto skazy ušetrený. Vďaka úsiliu architekta Alfréda Piffľa a vehementnej podpore maliara Janka Alexyho sa v roku 1953 schválil projekt rekonštrukcie Bratislavského hradu. Intenzívnejšie práce sa začali v roku 1956. Pohľadnica ich ešte nezaznamenala, hrad je na nej stále len veľkou ruinou. Hotel Devín na nábreží postavený v roku 1954 už na zábere nechýba. Preto možno túto pohľadnicu datovať približne do polovice 50. rokov minulého storočia.

Pohľadnica, podobne ako predchádzajúca, vznikla v 50. rokoch minulého storočia, keď sa ešte na Bratislavskom hrade neprejavili prvé stopy po rekonštrukcii. Fotograf stál na pravom brehu Dunaja, v blízkosti Slovenského veslárskoho klubu, ktorý dodnes stojí powyše Mosta SNP. Ako sme sa už zmienili, od asanácie hradu sa upustilo. Tá sa uskutočnila len v malej miere. Na pohľadnici vidno medzi hradným palácom a Žigmundovou bránou dvojpodlažnú budovu so šikmou strechou. Tá sa objavuje na novších pohľadniciach zo 70. rokov, dnes tam už niekoľko rokov nie je. Márne by sme hľadali aj zoskupenie menších domov na ľavom okraji záberu. Pitoreskná Bubenkova ulica, žiaľ, zavádzala budove slovenského parlamentu. Nenávratnou minulosťou je aj historická zástavba Podhradského a Jeseninovho nábrežia (dnes Nábrežie arm. gen. L. Svobodu). Stará Vydrica na pravej strane pohľadnice možno prekážala stavbe Mosta SNP, čo sa však určite nedá povedať o starom Zuckermankli vľavo. Zachovalo sa iba niekoľko historických stavieb na Žižkovej ulici, stojacich naľavo od dnes už nejestvujúcej budovy arzenálu s komínom.

Koncom 60. rokov sa na pohľadniciach už objavuje Bratislavský hrad v pokročilom štádiu obnovy a najmä hradný palác má už v podstate dnešnú podobu. Zostatok tejto krásnej scenérie zachytenej fotoaparátom okolo roku 1967 je ešte v pôvodnej podobe. Zástavba nábrežia ešte nebola zbúraná, iba k nej pribudli „paneláky“ na ľavej strane pohľadnice vybudované pri ústí tunela pod hradom. Prítomnosť žeriava nasvedčuje, že výškové činnosti práve dokončovali. Plošina na petržalskom brehu Dunaja umiestnená približne v mieste dnešného Mosta SNP pomáhala mládencom ľahšie sa dostať do vody a okúpať sa v Dunaji. Pamätníci vedia, že kúpanie v dunajskom koryte bolo v minulosti bežnejšie ako dnes.

Na nedeľné rodinné výlety do Petržalky sa Bratislavčania najradšej vydávali po vode, aj keď sa na druhý breh mohli dostať i po Starom moste. Obľúbený propeler „pendloval“ z jedného brehu na druhý už od roku 1891. V roku 1930 pri oboch prístaviskách propeleru vybudovali funkcionalistické nástupištia (mimo záberu) s čakárňou a predajňou lístkov, projektované architektom Emilom Bellušom. Na pohľadnici vidno petržalské prístavisko pri kaviarni Aucafé. Kotviaci parník na prístavisku bol vyrobený v roku 1911 v nemeckom Regensburgu a pôvodne sa nazýval Dunaj. V roku 1952 ho premenovali na Devín. Slúžil spoľahlivo až do roku 1968. V roku 1978 prevoz cez Dunaj začalo zabezpečovať katamaranové plavidlo Kriváň, neskôr premenované na Propeler. Slúžilo až do roku 2003. Po desaťročnej prestávke sa na radosť Bratislavčanov prevádzka populárneho propelera obnovila. Novými plavidlami na prevoz sa stali riečne lode Prešov a Martin.

Pohľadnica zo začiatku 60. rokov minulého storočia zachytáva parníček Devín opúšťajúci prístavisko na petržalskej strane dunajského nábrežia. Za vetvami stromu sa skrýva budova, ktorá bola sídlom v tom čase sa kreujúceho Slovenského národného múzea, vytvoreného zlúčením Slovenského múzea v Bratislave a Slovenského národného múzea v Martine. Napravo od múzea stojí budova Strojníckej priemyslovky a domový blok na Fajnorovom nábreží uzatvára niekdajšia Vládna budova s vchodom z Gondovej ulice, v ktorej v medzivojnovom období sídlilo Ministerstvo Československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska. Budova v roku 1958 prešla do vlastníctva Univerzity Komenského a stala sa sídlom jej Filozofickej fakulty. Susedná rozmerná budova stojí za predmostím Starého mosta, na Martanovičovej (dnes Pribinovej) ulici. V čase zhotovenia tejto pohľadnice bola sídlom Krajského národného výboru.

Na čiernobielej pohľadnici zo 60. rokov minulého storočia je zachytený pohľad na bratislavské nábrežie Dunaja z petržalského brehu. Fotograf stál približne na úrovni kominárskeho učilišťa (dnes reštaurácia Leberfinger). Do záberu sa mu vmestil úsek od bývalých Vodných kasární (dnes Slovenská národná galéria) úplne vľavo, až po budovu Slovenského národného múzea celkom vpravo. Napravo od kasární sa nachádza Rooseveltovo námestie (dnes Námestie Ľudovíta Štúra) obšavané Redutou a dvomi proti sebe stojacími mestskými palácami. Najlepšie viditeľnou stavbou je Lafranconiho palác (dnes Ministerstvo životného prostredia SR). Na brehu pred námestím vidno funkcionalistickú budovu nástupišťa propelera, ktorý sa práve plaví naprieč korytom Dunaja smerom k petržalskému brehu.

Čiernobiela pohľadnica z konca 60. rokov minulého storočia bola zhotovená širším objektívom, preto sa do záberu vošiel dlhý úsek nábrežia na ľavom brehu Dunaja, od Rooseveltovho námestia (dnes Námestie Ľudovíta Štúra) po trojicu „panelákov“ pri ústí tunela pod hradom na Podhradské nábrežie (dnes Nábrežie arm. gen. L. Svobodu). Na ľavej strane snímky vidno siluetu vrchu Braunsberg nad rakúskym mestečkom Hainburg an der Donau, ktoré bolo v tom čase bežnému smrteľníkovi nedostupné, pretože ležalo na opačnej strane tzv. železnej opony. Pohľadnica zachytáva čulý dopravný ruch na rieke Dunaj. Nákladné aj osobné lode mohli kotviť v prístaviskách vybudovaných po oboch brehoch veľtoky.

Pohľadnica pochádza približne z rovnakého obdobia ako predchádzajúca, ale predstavuje detailnejší pohľad na zástavbu ľavého brehu Dunaja. Štvorica budov vľavo je už minulosťou, pretože prekážali Mostu SNP. Spolu s nimi zaniklo aj Jeseninovo nábrežie. Zachovalo sa však Rázusovo nábrežie s hotelom Devín, za ktorým prečnieva veža Dómu sv. Martina. Za topoľmi vpravo sa v čase zhotovenia fotografie nachádzalo nádvorie historickej budovy niekdajších Vodných kasární z 18. storočia. V prístavisku pred galériou práve kotvila výletná loď Budapest vyrobená v roku 1958 v Maďarsku. Po rokoch plavieb po Dunaji ju natrvalo zakotvili v Bratislave a využívali ako hotel Javorina. V tejto podobe sa objavila aj na ďalších dvoch pohľadniciach (s. 20 a 23). V apríli 1975 hotel zachvátil požiar, pri ktorom zahynuli traja ľudia.